

(patrimoni)

JOSEP M. FIGUERES. Universitat Autònoma de Barcelona

L'ARXIU FOTOGRÀFIC CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, UN TRESOR VISUAL

Al final del segle XIX es generalitza en els àmbits culturals catalanistes el foment de l'excursionisme com una activitat formativa i de relació social bàsica. Aleshores –simultàniament amb el conreu literari, amb iniciatives com els jocs florals, les revistes literàries, les lectures poètiques o el primer teatre– s'enceta i s'activa el coneixement de la història i el que ara coneixem com a defensa i protecció del patrimoni. Tot això van ser tasques del conjunt d'entitats catalanistes, culturals i polítiques alhora, escampades arreu del país. La iniciativa de conèixer la natura, els monuments i els indrets diguem-ne més espectaculars per altitud, exotisme o desconeixement a causa de la llunyania de la Catalunya urbana, neix de la voluntat de conèixer Catalunya i preservar-ne els monuments més representatius. No és pas un simple entreteniment de veure muntanyes o accidents geogràfics espectaculars com els llacs del Pirineu. S'anirà als monestirs en decrepitud augmentada pels aldarulls del 1835 i s'editaran memòries per a la restauració: així es parla de Ripoll o Sant Cugat del Vallès. Les revistes com el *Butlletí de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques* (1878-1891), entre altres, seran fonamentals en aquest projecte de conèixer el país per millorar-lo. Podem veure-les al web obert del Dipòsit Digital Documental de la UAB (ddd.uab.cat). Quan les dues entitats excursionistes barcelonines més rellevants, l'Associació d'Excursions Catalana i l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, es fusionaren, de la unió de les seves publicacions va sorgir el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (CEC), que el 1901 publicava fotografies en primera pàgina.

Pau Casals jugant a tennis a Sant Salvador (el Vendrell), 1912-1918.
Autor: Josep Maria Co de Triola (AFCEC_CO_X_0581).

Aquest serà el primer origen del gran fons d'imatges que té el CEC avui en dia, fruit de donatius i adquisicions al llarg dels anys. Les peces més antigues són uns col·lodiums de 1860. L'empenta al llarg de tot el segle XX té un promotor destacat: Geroni Martorell, impulsor de la iniciativa *L'inventari gràfic de Catalunya*, títol d'una conferència editada com a opuscle (digitalitzat i en accés obert al mateix web del CEC) on detalla els seus objectius. Hi exposa que les imatges, fotografies, dibuixos i gravats «són considerats avui elements indispensables per a l'estudi dels pobles i de les civilitzacions» i fa una crida als socis per obtenir imatges en un degotall que fins avui no s'ha aturat.

Els socis respongueren, i ultrapassaren el marc de Catalunya i el Pirineu com a centre. Arribaren donatius de fotografies, dibuixos i altres materials d'Europa, Amèrica o el Japó (aquest abril el CEC presentà una singular exposició de fotografies d'aquest arxipèlag preses cap al 1880). El resultat són uns fons importants que s'han obert sempre als estudiosos, amb gairebé 750.000 imatges que han estat digitalitzades i catalogades amb el suport de l'Obra Social de la Caixa.

El contingut és lògicament l'excursionisme, amb una perspectiva molt àmplia que al llarg de més d'un segle de vida s'ha anat enriquint constantment. Destaquem només l'Estudi de la Masia Catalana, un projecte patrocinat pel mecenes –desconegut i fonamental– Rafael Patxot i Jubert sobre aquesta institució, veritable fàbrica al bell mig dels camps o boscos de conreu, que aplega 7.505 imatges de 1.500 masies de Catalunya i les Illes Balears. Totes aquestes imatges es poden veure fàcilment a Memòria Digital de Catalunya, on hi ha uns tres milions d'objectes digitalitzats.

També tenen molta importància els fons personals, amb diapositives de vidre que il·lustraven les conferències que tradicionalment tenien lloc a la seu de l'entitat i fotografies més recents dels socis viatgers i excursionistes. La col·lecció, d'unes deu mil imatges, la podem veure digitalitzada al mateix web de Memòria Digital de Catalunya, amb útils cercadors. Per exemple, hi podem trobar fotos del claustre del monestir de Sant Cugat del Vallès (1920), de l'església de Sant Esteve de Vila-sacra (1994) o dels capitells del claustre del monestir de Bellpuig de les Avellanès (s/d).

El fons també té importància fotogràfica estricta pels suports. A més de les imatges, conserva una col·lecció d'instruments fotogràfics amb càmeres de totes les èpoques, ampliadores, equipaments diversos, llibres i documents tècnics.

Copa Tibidabo 1914, Barcelona. Autor: Josep Maria Co i de Triola (AFCEC_CO_X_0670).

La memòria divulgativa diu: «L'Arxiu també es caracteritza per allotjar-hi força diversitat de procediments fotogràfics: procediments prefotogràfics com llanternes màgiques, i pròpiament fotogràfics com col·lodions, nitrats de cel·lulosa, gelatino-bromurs sobre placa de vidre o paper, acetats, polièsters, excepcionalment més d'un miler d'autocroms, així com còpies sobre paper a l'albúmina, cianotípies, o processos pigmentaris de tendència pictorialista».

L'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya (AFCEC) ocupa dues plantes de la seu social i és consultat habitualment per periodistes, historiadors, documentalistes i professionals diversos que elaboren documentals, llibres i altres projectes, que hi poden obtenir imatges d'època. Així, si mirem un any a l'atzar de les memòries de l'entitat, el 2011 hi va haver 733 consultes que es beneficiaren dels fons. D'altra banda, el CEC ha rebut diversos guardons que reconeixen la importància del fons i de l'activitat dels socis, excursionistes i científics.

Alguns dels fons més destacats són els següents:

Adolf Zerkowitz Schlesinger: fotògraf professional que viatjà a Indòxia l'any 1929.

Albert Oliveras i Folch (1900-1989): empresari amb una notable activitat dins de la secció de Muntanya del CEC.

Arnau Izard i Llonch: autor d'imatges de diverses comarques catalanes (especialment del Vallès).

Camil José i Guiu (1938-1991): des de 1969 fotografia indrets de Catalunya, el País Valencià i Mallorca. Travessa el Pirineu des del Cantàbric fins a la Mediterrània.

Carles Fargas i Bonell (1884-1942): les seves fotografies són una mostra detallada de la societat burgesa de la Barcelona de principis del segle xx.

Cèsar August Torras i Ferrer (1852-1923): imatges del medi natural i gran quantitat d'edificacions civils i religioses des de finals del segle XIX fins als inicis del xx.

Enric Ribas i Virgili (1895 -1938): fons amb dues parts ben diferenciades. La primera aplega fotografies familiars, el viatge de noces a Mallorca, paisatges muntanyencs i diverses escenes en una oficina. La segona està formada per reproduccions de mapes i sistemes de representació cartogràfica.

Francesc Blasi i Vallespinosa (1872-1951): fotografies de viles de Catalunya i els seus aspectes monumentals, de la província d'Osca, i de viatges a Rússia, els Estats Units, Egipte, el Marroc i països europeus.

Frederic Bordas i Altarriva: imatges preses durant els darrers anys del segle XIX i els primers del xx.

Ignasi Canals i Terrats (1896-1986): fotografies de la seva activitat muntanyenca, i de viatges per Espanya i Europa.

Jean Thomas: tres sèries que documenten tres viatges a les colònies de la Guineia i del Níger i el desert algerià.

Joaquim Morelló i Nart (1858-1926): imatges de les Valls d'Àneu, amb retrats dels habitants, i de tot Catalunya, en especial de Barcelona (construcció de l'Hospital de Sant Pau). També de ciutats espanyoles i europees.

Josep Maria Cò i de Triola (1884-1965): fotografies relacionades amb qualsevol tipus d'esport arreu de Catalunya a principis del segle xx.

Josep Puntas i Jensen: imatges que reflecteixen l'evolució de l'autor, de l'àmbit familiar i urbà (generalment de Barcelona) i de l'alta muntanya del Pirineu català i aragonès, i també dels Alps.

Josep Roig i Trinxant: escenes familiars i d'estiueig a la Costa Brava, a la Cerdanya i a Núria de les dècades de 1940 a 1970. També nombrosos actes polítics del règim franquista, curses de cotxes i motos celebrades a Montjuïc, etc.

Juli Soler i Santaló (1865-1914): les fotografies més primerenques, de finals del segle XIX, recullen aspectes monumentals de diverses comarques de Catalunya i de Mallorca. Posteriorment la temàtica és pirinenca, amb imatges des del Cap de Creus fins als cims de tres mil metres del Pirineu central.

Julio Conceicao Fernandes i altres autors: imatges de diversos fotògrafs desconeguts sobre Portugal. La part produïda per J. Matias inclou fotografies de vaixells de guerra, de Macao i Shanghai, i retrats de geishes.

Lluís Estasen i Pla (1890-1947): imatges obtingudes per aquest escalador excepcional, sense cap referència geogràfica o temàtica.

Lluís Llagostera i Pasqual: especialment interessant pel viatge de 1909 a les illes Spitzberg, a l'oceà Polar Àrtic.

Lluís Marian Vidal i Carreras (1842-1922): imatges d'entre 1880 i la primera dècada del segle xx, amb escenes de mines, paisatges i persones del Pirineu i de pobles diversos de Catalunya i Andorra.

Manuel Pinilla i Campoamor: fotografies tant de Catalunya com de viatges per Europa.

Batlle i Llibreter: és un dels més antics, dels voltants de 1870, amb mig centenar de plaques de vidre, alguna d'estereoscòpica, i retrats i reproduccions d'obres artístiques.